

FAİZ MESELESİ

DERLEYENLER

MURAT USTAOĞLU - AHMET İNCEKARA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

DERLEYENLER MURAT USTAOĞLU - AHMET İNCEKARA
FAİZ MESELESİ

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 655
EKONOMİ 21

ISBN: 978-605-399-546-3

1. BASKI İSTANBUL, MAYIS 2019

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
YAZIŞMA ADRESİ: İNÖNÜ CADDESİ, No: 6 KUŞTEPE ŞİŞLİ 34387 İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 35680

www.bilgiyay.com
E-POSTA yayin@bilgiyay.com
DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN
TASARIM MEHMET ULUSEL
DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ
DÜZELTİ SAİD AKÇAKAYA
DİZİN BELGİN ÇINAR
BASKI VE CİLT KARİST BASKI ÇÖZÜMLERİ LTD. ŞTİ.
YEŞİLKÖY MAHALLESİ, ATATÜRK HAVALİMANI CADDESİ,
EGS BUSINESS PARK BLOKLARI, B2 BLOK, No: 8/20 BAKIRKÖY İSTANBUL
TELEFON: 0212 465 92 48 / FAKS: 0212 465 30 83 • SERTİFİKA No: 22827

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü Tarafından Kataloglanmıştır.

Names: Akkemik, Küçük Ali, author.
Title: Japonya'nın iktisadi ve sosyal tarihi / K. Ali Akkemik.
Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019. I Includes bibliographical references and index.
Note: volume 1. Savaş öncesi dönem (~1945). -- volume 2. Yeniden imar ve hızlı büyüme (1945-1971).
Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 643, 653. Tarih; 68, 71.
Identifiers: ISBN 9786053995340 (takım), 9786053995357 (volume 1), 9786053995449 (volume 2).
Subjects: LCSH: Japan --History. I Japan --Economic conditions. I Japan --Economic policy. I Industries --Japan --History. I Budget --Japan. I Japan --Social policy. I Japan --Social conditions. I Japan --Civilization.
Classification: LCC: HC462 .A35 2019

DERLEYENLER
MURAT USTAOĞLU - AHMET İNCEKARA

FAİZ MESELESİ

*Yusuf Mabir, Emir ınar ve Hanne Nisan'a
ithaf olunur...*

İçindekiler

- xi Derleyenler ve Yazarlar
xvii Teşekkür
xix Önsöz
xxvii Takdim
- 1 1 Faiz Meselesine Giriş**
MURAT USTAOĞLU - SERVET BAYINDIR
1 Öz
1 Giriş
4 Anaakım Dinlerin Faiz Yasasına Direnemeyişinin
Kısa Hikâyesi
11 Faiz Teorisi ve Faizin Kavramsal Gelişimi
13 Özet
- 17 2 Faizin Tarihî Öncülleri Olarak**
Din, Siyaset ve İktisat Bağlamında
Antik Çağ Mezopotamya Medeniyetlerinde
Sosyal Hayatın Temel Dinamikleri
MURAT USTAOĞLU - BETÜL MUTLUGÜN
17 Öz
18 Giriş
19 Antik Çağ Medeniyetlerinde Din-Toplum İlişkisi
24 Su, Devlet ve Siyaset
28 İktisat ve Ticaret
32 Özet
- 39 3 Antik Çağ Medeniyetlerinde Faizli Borç İlişkilerinin**
Kurumsal Kökenleri: Sümer, Babil ve Asur Dönemi
MUHAMMET SAİT BOZİK - SELİM DEMEZ
39 Öz
39 Giriş
41 Antik Çağ Medeniyetlerinde
Faizli Borç İlişkilerinin Niteliği ve Hukuki Zemin
45 Sümer ve Babil'de Faizli Borç İlişkileri
50 Asurlular Döneminde Faizli Borç İlişkileri
55 Tapınaklar ve Finansal Kurumsallaşma
57 Özet

- 63** **4** Antik Yunan ve Antik Roma’da
Faizli Borç İlişkilerinin Sosyal Maliyeti
MUHAMMET SAİT BOZİK - HALİL TUNALI
63 Öz
63 Giriş
64 Antik Roma’nın Sosyal Yapısı ve İktisadi Gelişimi
67 Antik Roma’da Faiz, Kölelik ve Toplumsal Maliyeti
73 Antik Yunan Toplumunu ve İktisat
76 Antik Yunan’da Faizli Borç İlişkileri
83 Özet
- 89** **5** Hinduizm ve Faizli Borç İlişkilerinin Dinamikleri
FERDA GÜVENİLİR - AHMET İNCEKARA
89 Öz
89 Giriş
90 Hint İnanç Sisteminin Kökleri
92 Kutsal Metinler ve Reform Girişimleri
95 Karma Felsefesi ve Kast Sistemi
96 Hinduizm’in Faizli Borç İlişkilerine Bakışı
98 Kutsal Metinlerde Geçen Faiz Türleri ve Faiz Yasağı
100 Faiz Yasağının ve Düzenlemelerinin Kastlara Göre
Farklılaşması ve Zamanla Evrilmesi
104 Özet
- 109** **6** Budist Ekonomi Doktrinde Faiz ve Borç İlişkileri
ESRA TÜRKÖZ - MEHMET AKYOL
109 Öz
109 Giriş
113 Doğa ile Barışık “Orta Yolcu” Bir Doktrin: Budist Ekonomi
16 Budist Ekonomide Para
118 Budizm’in Borç İlişkilerine Yaklaşımı
124 Özet
- 129** **7** Erken Dönem Yahudi Tarihinde Faiz ve Borç İlişkileri:
Temel Argümanlar
MURAT USTAOĞLU
129 Öz
129 Giriş
132 Monoteist Dinlerin İlk Halkası:
Erken Dönem Yahudiliğin Kısa Tarihi
135 Yahudilikte İktisadi Hayat ve Kutsal Metinlerde Para
138 İktisadi Kavramlar ve Etimolojik Tahlil

- 142 Borç İlişkileri ve Teolojik Prensipler
 146 Düşkün Kardeşler ve Kardeşlik Hukuku
 148 Heter İşka
 149 Özet
- 155 **8** Ortaçağ Avrupası'nda Yahudi Tefecilerin Durumunu Açıklayan Temel Teorik Argümanlar
AKMYRAT AMANOV - MURAT USTAOĞLU - ELİF HAYKIR HOBİKOĞLU
 155 Öz
 155 Giriş
 158 Ortaçağ Avrupası'nda Faizli Borç İlişkileri
 163 Yahudi Tefecilerin Durumuna Dair Temel Argümanlar
 168 Özet
- 173 **9** Yahudi Toplularında Faizli Borç İlişkileri ve Temel Eğitim
SENA YAĞMUR YEŞİLTEPE - MUHAMMET SAİT BOZİK - MURAT İSTEKLI
 173 Öz
 174 Giriş
 176 Yahudi Toplularında Temel Eğitime Verilen Önem
 184 Eğitim ve Faizli Borç İlişkileri
 186 Özet
- 193 **10** Thomas Aquinas'da ve Martin Luther'de Faiz Kavramına Dair Tartışmalar
ABDÜSSELAM SAĞIN - MUHAMMET SAİT BOZİK
 193 Öz
 193 Giriş
 195 Aquinas'ın İktisadi Görüşleri
 197 Aquinas'ın Faiz Kavramını Ele Alışı
 202 Martin Luther Dönemi
 205 Luther'in İktisadi Düşünceleri
 207 Luther'in Tefecilik ve Faiz İle İlgili Düşünceleri
 209 Özet
- 213 **11** John Calvin Düşüncesinde Faizli Borç İlişkileri
DİLEK DEMİRBAŞ - SAFA DEMİRBAŞ
 213 Öz
 213 Giriş
 217 Ortaçağ ve Yeniçağ Hristiyan Dünyasında Faiz Olgusuna Kısa Bir Bakış
 220 Calvin'in Fahiş Faiz Olayına Bakışı

- 225 Calvin Sonrası Çağdaş Yorumlar
226 Özet
- 233 12** Geç Dönem İslâm Fakihlerinin Faiz Yasağının Kökeni ve Sürekliliğine İlişkin Görüşlerine Analitik Bir Bakış
SERVET BAYINDIR - HALİL ŞİMŞEK
233 Öz
233 Giriş
235 Klasik İslâm Fıkhi Kaynaklarında Faizin Tanımına Yönelik Yaklaşımlar
237 İslâm Fıkhi Kaynaklarında Faizin İletine Yönelik Yaklaşımlar
240 İslâm Fıkhiyatında Faizin Tanımına Yönelik Yaklaşımların Değerlendirilmesi
245 Özet
- 251 13** Modern Bankacılığın Kökleri ve İslâm Medeniyetlerinde Finansal Enstrümanlar
GÜLDEN POYRAZ
251 Öz
251 Giriş
255 İslâm Dünyasının İlk İktisadi Düzenlemeleri ve Uygulama Hassasiyetleri
259 Modern Bankacılığın Kökleri: Commenda ve Mudaraba Türü Ortaklık Modelleri
263 İslâm Dünyasındaki Bazı Finansal Enstrümanlar ve Kaynakları Hakkındaki Tartışmalar
267 Özet
- 273 14** Osmanlı Toplumunda Faizsiz Finans Arayışları
ZEHRA BETÜL USTAOĞLU
273 Öz
273 Giriş
275 Osmanlı'da Borç İlişkileri: Sarraf ve Tefeciler
281 Osmanlı'da Alternatif Kredi Modeli: Memleket Sandıkları
282 Osmanlı'da Borç İlişkilerinin Kurumsal Yapıları: Para Vakıfları
286 Para Vakıflarının Finansman Araçları: Karz, Bidaa ve Mudarabe
288 İhtilafli Görülen Araçlar: Muamele-i Şerriye ve Bey'li'l-istiğlal
292 Özet

-
- 297 15** Ortodoks ve Heterodoks İktisat Ayrımı Bağlamında
Modern Kapitalizmin Faiz Yaklaşımı
ADEM LEVENT
297 Öz
297 Giriş
301 Ortodoks ve Heterodoks İktisat Ayrımı
304 Ortodoksi Olarak Neoklasik İktisat ve Faiz
311 Heterodoks İktisadın Faize Teorik Yaklaşımı
317 Özet
- 323 16** Faiz Meselesi
MURAT İSTEKLİ - MURAT USTAĞLU
323 Öz
323 Giriş
324 Antik Çağ Medeniyetlerinde Faizli Borç İlişkileri ve Toplum
333 Uzak Doğu Medeniyetlerinde Faizli Borç İlişkileri
336 Semavi Dinlerde Faizli Borç İlişkileri
345 Özet
- 353** Dizin

DERLEYENLER VE YAZARLAR

DERLEYENLER

MURAT USTAOĞLU

Doç. Dr., Ramapo College of New Jersey’de Uluslararası İşletme bölümünden 2006 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini City University of New York’ta Ekonomi bölümünde 2008 yılında, doktora öğrenimini ise İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü’nde 2013 yılında tamamlamıştır. 2010 yılında araştırma görevlisi olarak İstanbul Üniversitesi’nde başladığı akademik çalışma hayatını 2016 yılından itibaren doçent ünvanı ile öğretim üyesi olarak sürdürmektedir. ABD’de bulunduğu süre zarfında Bank of New York ve JP Morgan Chase Bank’da çeşitli pozisyonlarda görev alan editörün, aynı zamanda Makroiktisat, Uluslararası İktisat ve İslâm İktisadı/Finansı alanında uluslararası bilim dergilerinde yayımlanmış pek çok makalesi bulunmaktadır. “İslâmic Finance Alternative for Emerging Economies (2014)”, “Post Conflict Syrian State and Nation Building (2015)” ve “Balancing Islamic and Conventional Banking for Economic Growth (2017)” başlıklı AB ve ABD’de basılmış kitapları bulunan yazarın, farklı uluslararası kitaplarda bölüm yazarı olarak katkıları mevcuttur. Hâlen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde bilimsel çalışmalarını sürdürmekte olan editör, aynı zamanda İslâm İktisadı ve Finansı Araştırma Merkezi’nin yanı sıra İktisat Fakültesi bünyesinde lisans ve lisansüstü seviyede dersler vermeye devam etmektedir. American Economic Association, Eastern Economics Association, Harvard University Islamic Finance Project gibi çeşitli bilimsel kuruluşlara üyeliğinin yanı sıra, Yeşilay, Gıda Güvenliği Hareketi, İstanbul İktisatçılar Derneği ve Helal Finans Araştırmaları Derneği gibi pek çok çeşitli sivil toplum kuruluşlarının farklı birimlerinde aktif olarak görev yapmaktadır.

AHMET İNCEKARA

Prof. Dr., 1978 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun olduktan sonra İktisat Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan editör aynı bölümde 1980 yılında yüksek lisans eğitimini ve 1985 yılında doktora öğrenimini tamamlamıştır. Yine aynı bölüm çatısı altında 1986-1989 yılları arası yardımcı doçentlik, 1989-1996 yılları arasında ise doçent olarak görev yapmıştır. 1994 yılında ABD Cornell Üniversitesi’nde araştırmalarda bulunan İncekara, 1996 yılında İktisat Politikası Ana Bilim Dalında Profesör ünvanı alır. Halen İktisat Fakültesi İktisat Bölümü başkanlığını yürüten yazarın iktisat alanında pek çok kitap, makale ve bildiri gibi bilimsel yayımları bulunmaktadır. Islamic Finance Alternatives for Emerging Economies (2014), ve Balancing Islamic and Conventional Banking for Economic Growth Empirical Evidence from Emerging Economies (2017) gibi yurtdışında yayımlanan kitapları vardır. Prof. İncekara aynı zamanda 2009 yılından itibaren İktisadi Araştırmalar Vakfı Başkanlığını da yürütmektedir.

YAZARLAR

AKMYRAT AMANOV

İstanbul Üniversitesi Maliye Bölümü'nden mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini ise aynı üniversitenin İktisat Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde çeşitli makaleleri bulunan yazar, İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir.

SERVET BAYINDIR

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Bölümü'nden 1993 yılında, Anadolu Üniversitesi İktisat Bölümü'nden ise 2005 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini de 1995 yılında Marmara Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Aynı zamanda hâfiz olan yazar doktora eğitimini Marmara Üniversitesi İslâm Hukuku Bölümü'nde 2004 yılında tamamlamış ve akabinde post doktora çalışmaları için iki yıl Malezya' da, Islamic Finance in International Islamic Finance Education Centre (INCEIF)'da bulunmuştur. Çalışmalarını faizsiz bankacılık uygulamaları üzerinde yoğunlaştıran yazarın, Fıkhi ve İktisadi Açından İslâmi Finans (2017), İslâm Hukuku Penceresinden Para Ve Sermaye Piyasası İşlemleri (2014), İslâm Hukuku Penceresinden Vadeli İşlem Sözleşmeleri (2008), İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık (2005) başlıkları altında yayımlanmış kitapları vardır. Pek çok ulusal ve uluslararası bilimsel topluluklarda üyeliği bulunan yazar, Profesör Doktor ünvanı ile İstanbul Üniversitesi'nde Faizsiz bankacılık ve finansman modelleri alanlarında dersler vermeye ve bilimsel çalışmalar yapmaya devam etmektedir.

MUHAMMET SAİT BOZİK

Çukurova Üniversitesi İstatistik Bölümü'nden 2013 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini 2018 yılında İstanbul Üniversitesi İslâm İktisadi ve Finansı Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. Doktora çalışmalarına İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde devam eden yazar aynı zamanda Yüksek Öğretim Kurulu 100/2000 programı çerçevesinde İstanbul Üniversitesi İktisat Politikası Ana Bilim Dalı'nda asistan olarak görev yapmaktadır. Durham University Centre for Islamic Economics and Finance tarafından düzenlenen çeşitli eğitimlere katılan yazar, American Economic Association, Eastern Economic Association gibi uluslararası kuruluşlara üyedir. İslâm ekonomisi, İslâmi finans, yoksulluk, iktisadi büyüme, para politikası ve iktisat tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla doktora eğitimine devam etmektedir.

SELİM DEMEZ

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İktisat Bölümü'nden 2007 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini 2010 yılında aynı üniversitede tamamlamıştır. Doktora eğitimini ise 2016 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası yayınlarda bilimsel çalışmaları bulunan yazar, Hakkâri Üniversitesi İktisat Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak Makro İktisat ve Uluslararası İktisat alanlarında bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

DİLEK DEMİRBAŞ

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Maliye Bölümü'nden 1985 yılında mezun olan yazar, aynı üniversitenin İktisat Bölümü'nde yüksek lisansını 1987 yılında tamamlamış, akabinde İngiltere' de, University of Leicester' da çalışmalarına devam ederek 1995 yılında da ikinci yüksek lisans derecesini almaya hak kazanmış ve 2000 yılında da doktora eğitimini aynı üniversitede tamamlamıştır. Aynı yıl Newcastle Business School'da akademik Lecturer (Yardımcı Doçent) olarak başladığı çalışma hayatına, 2009 yılında aldığı Profesör ünvanı ile aynı üniversitede 2011 yılına kadar devam etmiştir. Aynı zamanda Uluslararası Ticaret ve Stratejik Yönetim bölüm başkanlığı, FT MBA program liderliği gibi pek çok idari görevlerde de bulunmuştur. 2011 yılında Türkiye'ye dönerek Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde bilimsel çalışmalarına devam eden yazar, aynı zamanda 2012-2016 yılları arasında kurucu üyesi olduğu Uluslararası İşletmeler ve Ticaret Bölüm başkanlığını da yürütmüştür. Akademik çalışma hayatına ve bilimsel çalışmalarına 2016 yılında geçtiği İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde Profesör ünvanı ile devam etmekte olan yazarın ulusal ve uluslararası arenada yayımlanan pek çok kitabı, kitap bölümü ve makalesi bulunmaktadır.

SAFA DEMİRBAŞ

Dr., Ankara Üniversitesi İktisat Bölümü'nden 1984 yılında mezun olan yazar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde yüksek lisansını 1988 yılında tamamlamıştır. İngiltere' de University of Leicester İktisat Bölümü'nde ikinci yüksek lisans derecesini 1991 yılında almaya hak kazanmıştır. Aynı üniversitede doktora eğitimini İktisat alanında 1999 yılında tamamlayan yazar, akabinde çeşitli zamanlarda University of Leicester, Gateshead College ve Sunderland Üniversitelerinde misafir öğretim görevlisi olarak dersler vermiş ve bilimsel çalışmalarına devam etmiştir. 2006 yılında Türkiye'de Şeker Kurumu'nda uzman olarak çalışmaya başlayan yazar, 2009 yılında TASIŞ Genel Müdürlüğü'nde Genel Müdür yardımcısı olarak çalışma hayatına devam etmiş ve Haziran 2011'de Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Bakanlık Müşavirliği'ne atanmıştır. Halen Ticaret Bakanlığı'nda çalışmaya devam yazar, iktisat alanında yazdığı tartışma tebliği, makaleler ve kitap bölümleri ile bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

FERDA GÜVENİLİR

Koç Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nden 2008 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini ise 2017 yılında İstanbul Üniversitesi İslâm İktisadi ve Finansı Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde çeşitli çalışmaları bulunan yazar aynı zamanda Durham University Centre for Islamic Economics and Finance tarafından düzenlenen çeşitli eğitimlere katılmıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde 2017 yılında başladığı doktora eğitimine devam etmekte olan yazar, özel sektörde başladığı çalışma hayatına şu an İstanbul Üniversitesi'nde Yüksek Öğretim Kurulu 100/2000 programı çerçevesinde asistan olarak devam etmektedir.

ELİF HAYKIR HOBİKOĞLU

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden 1999 yılında mezun olan yazar, aynı üniversitede yüksek lisansını 2003 yılında İktisat Sosyolojisi Bölümü'nde, doktora eğitimini de 2009 yılında İktisat Bölümü'nde tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde makaleleri bulunan yazarın aynı zamanda Yeni Ekonomide İnovasyon (2009), Nöro Ekonomik Yaklaşımlar (2010), Economic Evoluation of the Firm Industry in Terms of Strategic Management (2011), Türkiye ile Türki Cumhuriyetler Arasındaki Ekonomik İlişkiler (2015), Avrasya ve Önasya Ülkeleri Türkiye Ekonomik Perspektifi (2017), Parliamentary Elite (2018) başlıkları altında yayımlanmış kitapları vardır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doçent ünvanı ile makro iktisat, mikro iktisat, uluslararası iktisat, inovasyon, davranışsal iktisat alanlarında bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

MURAT İSTEKLİ

Cumhuriyet Üniversitesi İktisat Bölümü'nden 2012 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini ise 2016 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde 2016 yılında başladığı doktora eğitimine asgari ücret, yoksulluk, küresel göç ve İslâmi finans alanlarındaki çalışmalarıyla devam etmekte olan yazar, aynı üniversitede Yüksek Öğretim Kurulu 100/2000 programı çerçevesinde asistan olarak görev yapmaktadır.

ADEM LEVENT

Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Maliye Bölümü'nden 2006 yılında mezun olan yazar, 2008 yılında İnönü Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini, 2016 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde de doktora eğitimini tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası yayınlarda çeşitli bilimsel çalışmaları bulunan yazar, Muş Alparslan Üniversitesi İktisat Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak politik iktisat, iktisadi düşünce ve kurumsal iktisat alanlarında bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

BETÜL MUTLUGÜN

Dr., İstanbul Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü'nden 2010 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini ise 2013 yılında aynı üniversitenin İngilizce İktisat Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde aynı yıl başladığı doktora eğitimine 2016-2018 yılları arasında ABD' de University of Southern California, Marshall School of Business'te misafir araştırmacı olarak devam etmiştir. 2014 yılından bu yana İktisat Politikası Araştırmaları Dergisinde Yönetici Editörlük görevini sürdürmektedir. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde makaleleri ve İktisada Giriş adlı bir ders kitabı bulunmaktadır. Doktora eğitimi sırasında gelir eşitsizliği, Post-Keynesyen iktisat ve heterodox iktisat alanında çalışmalar yapan yazar, aynı zamanda Western Economic Association üyesidir.

ABDÜSSELAM SAĞIN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü'nden 2010 yılında mezun olan yazar, aynı üniversitede yüksek lisansını 2013 yılında İktisat Tarihi Anabilim Dalı'nda, doktora eğitimini de İktisat Bölümü'nde 2017 yılında tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası yayınlarda çeşitli bilimsel çalışmaları bulunan yazar, 2010 yılında araştırma görevlisi olarak göreve başladığı Kırklareli Üniversitesi'nde 2018 yılından itibaren Dr. Öğretim Üyesi olarak Makro İktisat, Uluslararası İktisat, İktisadi Büyüme ve İslâm İktisadi alanlarında bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

GÜLDEN POYRAZ

Dr., Atatürk Üniversitesi İktisat Bölümü'nden 2009 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini ise 2012 yılında aynı üniversitede tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde çeşitli çalışmaları bulunan yazar, İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde doktora eğitimini finansal krizler, finansal ekonomi, ekonomik büyüme ve kalkınma alanındaki çalışmalarıyla tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

HALİL ŞİMŞEK

Dr., Mısır Al-Azhar University' den İslâmî Araştırmalar alanında lisans eğitimini alan yazar aynı zamanda Siyasal Bilimler alanında da City University of New York, Hunter College ikinci lisansını alarak mezun olmuştur. Lisans üstü çalışmalarına University of Toronto' da Yakın ve Orta Doğu Medeniyetleri Bölümünde devam eden yazarın doktora çalışmaları, 16. yy Kanuni Sultan Süleyman dönemi din alimlerinden Ebu Suud Efendi'nin Kur'an yorumuna odaklanmak suretiyle Osmanlı Dönemi'ndeki Kur'an tefsiri araştırmaları üzerine yoğunlaşmıştır. Yazar aynı zamanda İslâm ve Modernite, Politik İslâm Düşüncesi ve İslâm Literatürü ve Tefsirciliği alanları ile de ilgili çalışmalar yürütmektedir.

HALİL TUNALI

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İngilizce İktisat Fakültesi'nden 1998 yılında mezun olan yazar, aynı üniversitede yüksek lisansını 2002 yılında, doktora eğitimini ise 2007 yılında tamamlamıştır. 2013-2018 arasında Fakülte Kurulu Üyeliği görevini, 2016-2019 arasında İktisat Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevini yürüten yazar, 2011 yılından bu yana İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü Başkan Yardımcılığı görevini sürdürmekte ve Profesör Doktor ünvanı ile ekonomi ve finans alanındaki bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

ESRA TÜRKÖZ

İstanbul Üniversitesi Matematik Bölümü'nden 2011 yılında, yine aynı üniversitenin İngilizce İlahiyat Bölümü'nden de 2017 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimine ise 2017 yılında başladığı İstanbul Üniversitesi İslâm İktisadi ve Finans Anabilim Dalı'nda devam etmektedir. Bilişim sektöründe, çeşitli alanlarda geliştirilen Ar-Ge projelerinde proje ve yazılım geliştirici olarak görev alan yazar, diğer taraftan matematik ve İslâmî ilimler eğitimi ile bilgi teknolojileri üzerine olan tecrübelerini birleştirerek İslâmî finans alanındaki araştırmalarına ve bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

ZEHRA BETÜL USTAOĞLU

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2009 yılında, Newport Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nden 2012 yılında mezun olan yazar, yüksek lisans eğitimini Londra Üniversitesi SOAS, Hukuk ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde Para Vakıfları konusundaki teziyle 2013 yılında tamamlamıştır. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Malezya İslâm Aile Hukuku alanındaki uygulamaları incelediği doktora çalışmalarına devam etmektedir. Ustaoglu aynı zamanda RTE Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Ana Bilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

SENA YAĞMUR YEŞİLTEPE

İstanbul Üniversitesi Ekonometri Bölümü'nde eğitim gören yazar, Türkiye Gençlik Vakfı tarafından verilen İslâm İktisadı eğitimlerine katılmıştır. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Merkezi tarafından organize edilen Siyaset ve Ekonomi eğitim programını tamamlamasının takiben İslâm İktisadı/Finansı ve Ekonometri alanındaki araştırmalarını ve bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

Teşekkür

Bu çalışmayı hazırlayan derleyenler ve yazarlar olarak katkılarından ötürü, Birevim yönetim kurulu başkanı Murat Çiftçi, Av. Mahir Orak, Av. Muharrem Balcı, Musa Çataloğlu, Prof. Dr. Ali İhsan Yitik, Prof. Dr. Feridun Yılmaz, Dr. Bilgehan Yıldız, Mücahit Karabalık ve Ahmet Malik Çakmak'a, en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Önsöz

İktisadi ilişkilerin en belirleyici faktörü olan borç ilişkileri geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Faizli borçların yüksek getirisi maddi refaha önem atfedenlerin her daim ilgisini cezbetmiştir. Meselenin nasıl bu kadar popüler kalabildiğinin anlaşılabilmesi, toplumda borçlanma ihtiyacının bir zaruret olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Faizli borç ilişkilerinin en önemli özelliklerinden biri, tarihin köklü dönüşüm süreçlerinden istifade ederek kendini yenilemeyi başarmasıdır. Çünkü böylesi bir dinamizmin sürekliliği, insan aklının ürettiği inovatif birikimden istifade edilebildiği ölçüde mümkündür. Bu sebeple kurumsallaşmanın temellerinin atıldığı ilk radikal evrim süreci olan tarım devrimi ile başlayan serüven; teknolojinin zirve yaptığı, günümüz modern küresel iktisadi koşullarının zaman ve mekândan bağımsız işleyen finansal piyasalara kadar gelişimini aralıksız sürdürmeyi başarabilmiştir.

Antik Çağ medeniyetlerinde yerleşik hayatın tapınaklar etrafında kümelenmeye başlaması ile borç ilişkilerinin niteliği değişmeye başlamıştır. Aynı zamanda dönemin en muktedir iktisadi aktörü olan tapınaklar toplumun finansal ihtiyaçlarını kurumsal bağlamda ele almanın önemini farkına varmıştır. Çünkü faizli borç ilişkilerinin yüksek getirisi iştahlarını kabartır. Büyük kısmını ellerinde tuttukları su ve toprak mülkiyetinin yanı sıra faizli borç ilişkilerini de kontrol etmek için gerektiğinde dinî argümanları kullanırlar. Faizli borçlar her durumda tapınakların büyük gelir kaynaklarından biridir. Halka verilen yüksek faizli borçlar geri ödendiğinde büyük kazançlar sağlar. Ödemenin yapılmadığı aksi durumda bile –borç köleliğinden ötürü– tapınak-

lar kazançlı çıkar. Böylelikle üretilen refahın büyük kısmını kontrolü altında tutan kurumsal yapılar yaygınlaşmaya başlar. Giderek güçlenen tapınaklar, siyasal otorite ile iktidar çatışmasına girmekten uzak durmazlar. Bu tavırlarına, iktisadi aktör olarak sosyal hayattaki tesirlerine ve belirleyici konumlarına duydukları güven neden olmuştur.

Alınan faizli borçların büyük kısmının getirisi olmayan temel tüketim ihtiyaçlarına harcanması, geri ödemede ciddi sorunlarla sıklıkla karşılaşılmasına ve sonu köleliğe uzanan pek çok sosyal soruna yol açar. Faizli borçlardan kaynaklanan –borç köleliği gibi– sosyal sorunlara hukuki yaptırımlarla çözüm aranmak durumunda kalınır. Alınan tedbirlerin amacı faizli borç ilişkilerini bir nebze olsun yönetilebilir kılmaktır. Bu amaçla sosyal maliyeti asgari seviyeye indirmek için faiz oranlarına sınır getirmekten tamamen yasaklamaya kadar uzanan birçok yasal düzenlemeye başvurulur. Ancak tüm bu çabalara rağmen büyük imparatorluklardan küçük şehir devletlerine kadar hiçbir medeniyet soruna kalıcı çözüm üretmeyi başaramaz. Faizli borç ilişkilerinden kaynaklanan sosyal problemler bazen bir devletin çöküşüne yol açan sebepler arasında gösterilebilecek boyutlara ulaşır. Bazı tarihçiler tefeciliği, Akdeniz sahillerinin büyük kısmını kontrolü altında tutan Roma İmparatorluğu'nun çöküş sebepleri arasında bile gösterir. Borç köleliğinin hızla yaygınlaşması ile –bazı dönemlerde İtalya'da yaşayan köle sayısı yerel halkın nüfusunu geçeri– faiz yükü altında ezilen fakir halkın sıklıkla ayaklanması, siyasal otoritenin gücünü zayıflatır ve çöküşü hızlandırır.

Modern düşüncenin ataları olarak görülen Antik Yunan'da da durum pek farklı değildir. Yoksul halk ile soylular arasındaki iktisadi mücadelede kaybeden taraf genelde bellidir. Sınıflar arası refah farkı, faizli borç ilişkilerinden dolayı giderek artar. Soylular ellerinde tuttıkları servet sayesinde siyasal yönetimi kontrol ederler. Antik Yunan'da faizli borç ilişkilerini yöneten baş aktör de oldukça tandıktır: tapınaklar. Halktan çeşitli gerekçelerle toplanan varlıklar, yine halka faizli bir şekilde borç olarak verilir. Bu durum da beklendiği gibi iktisadi dengelerin halkın aleyhine bozulmasına yol açar. Benzer sorunlara uzak doğunun kadim medeniyetlerinde bile rastlanır. Aslında bölge halklarını etkisi altına alan mistik dinî inançlarda –öne çıkarılan belli belirsiz ahlaki prensipler dışında– faizli borç ilişkilerine dair teolojik hükümlere pek rastlandığı söylenemez. Daha çok ahlaki prensiplere vurgu yapan din adamları, argümanlarını kast sisteminin esaslarına göre belirlerler. Faizli borç ilişkilerinde sosyal hayatı derinden etkileyen toplumsal katmanları ayrıştıran bu sistemin dayattığı ilişkiler belirleyicidir.

Faiz ile ilgili katı yaptırımlara ilk kez Yahudiliğin kutsal metinlerinde rastlanır. Zaten sıklıkla maddi değerlere fazla önem atfetmesi ile eleştirilen bir teolojik öğretinin faizli borçlar gibi iktisadi ilişkilerin en önemli konusunu ihmal etmesini beklemek gerçekçi değildir. Yahudiliğin kutsal metinleri meseleyi ilginç bir metafordan yola çıkarak çözüme kavuşturmaya çalışır. Toplumun tüm sosyal dengelerini zehirleyen faizli borç ilişkilerini yılan ısırtığına benzetir. Bu yüzden kutsal metinlere atıfta bulunularak Yahudi dindaşlar arasında bu türden borç ilişkileri yasaklanır. Hatta düşkün durumda olan dindaşlara yardım edilmesi dinî bir zorunluk olarak tarif edilir. İlginç olan, faiz yasağına ilk kez kutsal metinlerde yer veren bir dinin takipçilerinin, yine dinî ritüelleri yerine getirmek için kazanılan nitelikleri –eğitim vs.– kullanarak tarihin en başarılı tefecilerine dönüşmüş olmalarıdır. Bu durumda genelde azınlık olarak yaşayan Yahudilerin tarih boyunca karşılaştıkları pek çok sıkıntılı durumun yanı sıra faizli borç ilişkilerinin emek harcamadan sağladığı yüksek getirinin motive edici etkisi olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Kilisenin aldığı bir karar ile Hıristiyanların tefecilik gibi işlerle uğraşmaktan men edilmesi, Yahudi tefecileri yaşadıkları yerlerde bir anlamda finansal tekele dönüştürür.

Bugün pek hatırlanmasa da faiz yasağını en uzun süre uygulayan dinlerden biri Hıristiyanlıktır. Aquinas gibi din adamları faiz meselesini farklı boyutları ile ele alan çeşitli görüşler ortaya atsalar da özünde yasağı savunurlar. Faizli borçlara kapı aralayan –radikal– yenilikçi görüşlerin öncüsü ise Calvin'dir. Ahlakî değerler dikkate alındığı müddetçe kâr güdüsü ile hareket etmenin sakıncası olmadığını öne sürerek kilisenin skolastik faiz yasağını eleştirir. Ödünç fonlar/risk ilişkisine atıfta bulunarak yapılan kârın bir kısmına –aşırı olmamak kaydı ile– ortak olunabileceği görüşünü öne sürer. Üretim ve tüketim için alınan borçlarda niteliksel bir ayrıma gider. Ancak bundan daha önemlisi faizli işlemlere makul/fahiş faiz ayrımını getirmesidir. İkinin birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirterek borç ilişkilerinde makul faiz seviyesi gözetildiği taktirde teolojik olarak bir sorun olmadığını iddia eder ve modern kapitalizmin temellerinin atılmasına katkı sağlar. Avrupa başta olmak üzere kapitalist ekonomilerde faizli borç ilişkileri hızla yaygınlaşmaya başlar. Sonrasında kilisenin meseleye yaklaşımının değişmeye başlaması ile yasak tamamen unutulur.

Faiz yasağını –en azından teolojik olarak– günümüze taşıyabilen tek semavi din İslâm'dır. Kuran'ın herhangi bir tahrifata uğramadan günümüze ulaşması, yasağın sürdürülebilmesindeki en önemli etkidir. İslâm dininin as-

li kaynağında geçen net faiz karşıtı ifadelerle karşın İslâm tarihinde de yasağa farklı yorum getirenler olmuştur. Çeşitli dönemlerde faiz/riba kavramlarının epistemolojik kökenlerinden yola çıkarak –diğer semavi dinlerin teolojik argümanlarına benzer– farklı görüşlerin tartışıldığını belirtmek gerekmektedir. İlginçtir ki katı faiz yasağına rağmen İslâm’ın erken dönemlerinden itibaren yoğun şekilde ticaret ile ilgilenen Müslümanlar, finansman, havale ve vadeli ödeme biçimleri gibi günümüz temel bankacılık hizmetlerinin gelişimine büyük katkılar sağlamıştır.

Aydınlanma ile gelişmeye başlayan iktisadi düşünce meseleyi genelde pozitivist paradigmalarda çerçevesinde değerlendirme eğilimindedir. Doğal olarak seküler düşüncenin teolojik argümanlardan pek etkilenmesi beklenemez. Modern iktisadi düşüncede tamamen bir iktisadi faaliyet olarak değerlendirilen faiz, *paranın kirası* olarak görülür. Ekonomik mallarda olduğu gibi parasal enstrümanlardan gelir elde edilmesinde bir sakınca görülmez. Bu dönemden itibaren refah seviyesinin giderek artması ve zirveye ulaşan seviyelere yükselmesi, önceki medeniyetlerin faizli borç ilişkilerinden ötürü karşılaştığı sorunların benzerlerinin yaşanmasının önüne geçemez. İktisadi düşüncenin yaygınlaşmaya başladığı dönemlerden itibaren zaman zaman kapitalist ekonomileri derinden sarsan sistematik iktisadi krizlerin kökeninde konvansiyonel finans sisteminin derin izlerine rastlanır. Kapitalist düzen kendini yeniden tanımlayan pek çok yapısal sorunla karşı karşıya kalır. Küreselleşmenin dünya ekonomisine hâkim olması ile –tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar birbirine entegre olan– ulusal ekonomiler, fiziksel etki alanının çok uzağına düşen bölgelerdeki iktisadi gelişmelerden bile etkilenir. Bir ülkenin kendi iç problemlerinden kaynaklanan sorunları, bir başka deyişle endojen sorunları hızla kendi sınırlarının dışına yayılarak pek çok ülkenin ekonomisine zincirleme olarak tesir eder. İktisat tarihi bu krizlerin hazin öyküleri ile doludur. Kalkınma teorilerinde faizli borç ilişkilerinin kurumsallaştığı finansal sektöre pozitif bir rol biçilse de sosyal ve iktisadi dengeleri bozduğunu ve gelir eşitsizliği gibi pek çok sorunu kronik hale getirdiğini de unutmamakta fayda vardır. Tüm gelişim sürecine rağmen bu tür kronik sorunlara halen tatmin edici çözümler üretildiği savunulamaz. Bu yüzden bazen sorunlar üzerinde düşünürken kavramlara anlam yükleyebilmek adına filmi başa sarmak meselenin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu araştırma da bu anlamlandırma çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Ana hatları ile faizli borç ilişkilerinin geçmişine dair bazı tespitlerde bulunduktan sonra eserin ortaya çıkış süreci hakkında da birkaç cümle etmek

gerekir. Aslında çalışmanın hazırlık aşaması 3-4 yıl öncesine uzanıyor. Son yılların popüler konusu, heterodoks iktisadın alt disiplinlerinden İslâm İktisadı ile ilgilenmeye başlayanların ilk farkına varacağı gerçek, teorik argümanların neredeyse tamamının bir şekilde faiz yasağı ile ilişkilendirilmesidir. Faiz yasağı konvansiyonel finans ile yolların ilk ayrışma noktasıdır ve en fazla tartışılan konuların başında yer alır. Ancak ilginçtir literatürde konuyu derinlemesine ele alan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu yüzden faizli borç ilişkilerini etraflıca araştıran bir çalışmanın literatüre kazandırılması gerektiğini düşünerek bu eseri ortaya çıkaran çalışmalara başladık. Bizi harekete geçiren bir diğer sebep de İslâmî İktisat düşüncesini araştırmaya başladığımızda sıklıkla karşılaştığımız ancak iktisatçı olarak cevap vermekte zorlandığımız temel bir sorundu. Az çok dinî hassasiyeti olan hemen herkesin zihnini en fazla meşgul eden konuların başında faizli borç ilişkilerinin teolojik durumunun belirsizliği gelir. Şahsen İslâmî Finans alanında yapılan nicel araştırmaların sayısı arttıkça şu basit soru ile daha fazla muhatap olmak zorunda kaldım, “Faiz nedir?”. Konuyu teolojik perspektiften ziyade makro-iktisadi yönü ile incelemeye çalışan bir iktisatçı olduğumu açıklama gayretimi kimsenin inandırıcı bulduğunu söyleyemem. Yakın çevrem dahil kimse bu konuda ikna olmadı. Bazen ders arasında, bir öğlen yemeğinde, bazen dost/aile meclislerinde konu bir şekilde hep aynı soruya geldi dayandı. Artık insanları ikna etmeye çabalamaktansa meseleyi bütün detayları ile irdeleyen bir araştırma yapmanın daha kolay bir seçenek olduğunu düşünmeye başladım. Böylelikle dört yıl kadar önce pek de farkında olmadan büyüü bir hikâyenin kapılarını aralayan bu çalışmayı tasarlamaya başladım. Metodolojik yöntem üzerinde düşünürken incelenen kaynaklar basit bir realitenin farkına varmamı sağladı. Bilinçsizce insanlık tarihi kadar eski bir sorun üzerinde zihin yormaya başlamışım. Antik Çağ medeniyetlerinden günümüze kadar hâlâ popülerliğini korumayı başaran ve hakkındaki tartışmaların belki de hiçbir zaman sonlanmayacağı bir fenomen. Böylesine derin bir konuyu araştırmaya başlamak heyecan verici olduğu kadar bazı sorunları da beraberinde getiriyordu. Bazılarının evrensel boyutu da olduğunu düşündüğüm bu sorunların en önemlisine birkaç cümle ile değinmek gerektiğini düşünüyorum.

Kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi bu sorunlardan ilki, bir bilimsel araştırmanın yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan maddi destektir. Bilim, sanat ve spor gibi faaliyetlerin gelişiminde finansal desteğin önemi herkesin malumudur. Bu faaliyetlerde yeterli destek sağlanmadan nitelikli çıktılar elde edebilmek son derece güçtür. Bu problem bilimsel araştırmalarda daha belir-

gin bir şekilde hissedilir. Bilimsel araştırmalar için ayrılan kamu desteğinin çeşitli gerekçelerle azalması hemen her ÷lkede karşılaşılan ortak bir sorundur. Ancak iktisadi kalkınmanın bilimsel araştırmalardan beslendiğinin bilincinde olan gelişmiş ÷lkelerde, bilimsel çalışmalara finansal destek bulmak diğer ÷lkelere kıyasla daha kolaydır. Gelişmiş ekonomilerde kamu kurumları bilimsel araştırmaları desteklemek için diğerlerine oranla daha fazla kaynak ayırırlar. Ne yazık ki ÷lkemizde yetersiz kaynak sorununun farkında olunduğunu iddia etmek bile zordur. Bu sorunun en belirgin şekilde hissedildiği yerlerin başında üniversiteler gelir. *Entrepreneurial Universities* adlı eserinde konuyu derinlemesine ele alan Burton Clark, bu sorunsalın fırsata çevrilebilecek bir kriz olarak gör÷lmesi gerektiğini belirterek, üniversitelerin yetersiz kamu kaynakları karşısında dışarıdan sağlanacak –ikincil– desteklerin peşinde koşmaları gerektiğini vurgulama ihtiyacı hisseder. Bu yolla toplanan ve istenen şekilde harcanabilen fonlar sayesinde âtil kalmış ancak son derece önem taşıyan araştırma konularına yönelik çalışmalar gerçekteştirilebilir. Clark’ın değindiği sorunsalı her bilim dalı aynı şiddette hissetmez. Örneğin teknoloji üretimine katkı sağlayan doğa bilimlerine ait disiplinlere destek bulmak, maddi çıktıları daha fazla gözle gör÷lür olduğu için, sosyal bilimlerin alt disiplinleri ile ilgili araştırma alanlarına kıyasla nispeten daha kolaydır. Özellikle ÷lkemizde sosyal bilim araştırmalarına hak ettiği önemin verildiğini iddia edebilmek maalesef mümkün değildir. Bu da öncelikle genç araştırmacıların şevkini kırmaktadır. Oysa İşlâm medeniyetinin modern dünyaya belki de en güzel armağanı olan *İşlâmi Finans*, gelişimini iktisat ve ilahiyat gibi bilim dallarına borçludur. Buna rağmen üniversiteler ve kamu kurumlarının ilgili departmanları bu tür çalışmaları desteklemek konusunda isteksiz davranmaya devam etmekte ve bir anlamda Clark’ın öngör÷lerinin haklılığını ispatlamaktadır. Araştırmacılar çoğu zaman üzüler de olsa bir şekilde bu hakikat ile yüzleşmek zorunda kalmaktadır. O yüzden bu eserin hazırlanma sürecinde verilen destek son derece kıymetlidir. Bu anlamda tüm araştırma süreci boyunca sorunların aşılmasında, karşılık beklemeksizin ellerinden gelen desteği esirgemeyen Birevim yönetim kurulu başkanı Murat Çiftçi ve kadim dostum Av. Mahir Orak’a özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak bizim için gurur vesilesi olan genç meslektaşlarımızın bu araştırmaya sağladığı katkıya kısaca değinmek isterim. Halen doktora çalışmalarını sürdüren ve bu eserin her satırında büyük emeği olan genç meslektaşlarımız Muhammet Sait Bozik, Murat İstekli ve Dr. Bet÷l Mutluğün’e özellikle teşekkür etmek isterim. Araştırma sürecinde sorunları sabır ve özveri ile

ele alarak bu eserin ortaya çıkmasına yalnızca emeklerini değil gözlerindeki heyecanı, zihinlerinin tüm imkânlarını, azim ve cesaretlerini de kattılar. Her bölümün tamamlanarak yayın aşamasına hazır hale gelmesi tahmin edilebileceği gibi yoğun bir çalışma sürecinin neticesidir. Nasıl ki bir goncanın gül güzelliğine dönüşmesi yalnız toprağın, mevsimin, suyun ve güneşin bir araya gelmesi ile değil aynı zamanda bahçıvanının sevgisini, ilgisini ve zarif elleriyle dokunuşunu gerektiriyorsa bu eser de başarısını, katkılarını esirgemeyen yazarların zarif emeklerine borçludur.

Nitel çalışmaların en zor yanlarından biri de kavramsal yükümlülüğünün altında ezilmeden çalışmanın üstesinden gelebilecek cesarete sahip olmaktır. Bu anlamda araştırma sürecinde katkıları olan fakat eserde isimleri zikredilmeyen başta Prof. Dr. Ali İhsan Yitik olmak üzere tüm hocalarıma ayrıca teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Faizsiz finans uygulamaları İslâm medeniyetinin modern çağa sunduğu en önemli alternatif çözümlerden biridir. İslâm ve Finans kelimelerini yan yana getiren kavramsallaştırmayı bazıları halen garip karşılarsa da mevcut durumda konvansiyonel finans sisteminin en önemli alternatifi olduğunun bilinci ile bu eserin İslâmî İktisat literatürüne katkı sağlamasını diliyorum.

DR. MURAT USTAOĞLU
İstanbul, 2019

Takdim

Dinler tarihinde inançların gelişim süreci birazda toplumsal dinamiklerden kaynaklanan reform hareketleri ve sonrasında ortaya çıkan yenilikçi görüşlerle –içtihatlarla– açıklanır. Eski kabullerin dezenformasyona uğraması üzerine yükselişe geçen reformist düşünceler, sıklıkla tartışmalara konu olur. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Martin Luther’in Katolik inancının dezenformasyonu ve sömürüsüne karşı ortaya attığı argümanları topladığı *Doksan Dokuz Tez*’in Protestanlık mezhebinin temellerini atmasıdır. Böylelikle tarihin en önemli kırılma noktalarından birinin fitili ateşlenmiş olur. Yıllar önce incelediğim bir eserde kapitalizmin teorisyenlerinden Adam Smith’in “Para dediğimiz şey sadece bir inanç meselesidir” şeklindeki ifadelerine rastladığımı hatırlıyorum. Aslında Max Weber de ünlü eserinde Smith’in düşüncelerine paralel görüşleri savunur ve *akidenin* kapitalizmi besleyen bir devinim yarattığına dikkat çeker.

Günümüzde ise parasal ilişkiler, inanç meselesi olmaktan ziyade toplumların yaşam biçimlerini, duygusal yansımalarını ve her türlü hal ve hareketlerini belirleyen asli unsurlardan beslenmektedir. Bazen Smith bu günleri görece kadar yaşasaydı muhtemelen söylediğinin ne kadar hatalı olduğunu önce kendisi ifade ederdi diye düşünürüm. Çünkü iktisadi güç günümüzde adeta bir varoluş meselesi olarak algılanmaya başlamıştır. Bu bağlamda iktisadi güç kendisini bir meta haline getirmiş ve yalnızca bir mübadele aracı olma fonksiyonunun dışına çıkarak farklı niteliklerini öne çıkaran bir içerik zenginliğine kavuşmuştur. Sözü edilen içerik zenginliğinin yalnızca bir bölü-

mü olarak bile para/para benzerleri kendi cinsinden bir artık değer üretme aracı olarak faizli borç ilişkilerini –en azından teolojik bağlamda– meşru zemine çekme beklentisi yaratmıştır. Bu durum tarih akışını geri dönülemez biçimde değiştirmiştir. Tarihin hemen her döneminde varlığını sürdürmeyi başaran faizli borç ilişkileri bu eserde detaylandırıldığı gibi- pek çok medeniyetin sosyal hayatını derinden etkileyebilmiştir. Bu eser de gözler önüne serildiği gibi iktisadi bir araç olma fonksiyonunun yanı sıra bir sömürü aracı olarak da işlev görmüştür. Toplumsal ve sosyal konjonktüre göre sürekli kendini yenileyebilmeyi başaran faizli borç ilişkilerinin yaygınlaşmasını İslâm dininin kesin hükümleri de dahil hiçbir dinî ya da sosyal yasak engelleyememiştir. Hatta iktisadi sistemler pek çok yönü ile bu niteliğin üzerine kurgulanmıştır.

Faizli borç ilişkileri üzerine kurulu konvansiyonel bankacılık sisteminin ve türev piyasaların insanlığın sırtına yüklediği borç yükü devlet, ırk vs. gözetmeksizin tüm toplumları ağır külfet altında bırakmıştır. Parayı mübadele aracı olmaktan çıkarıp daha farklı anlamlar yükleyen kapitalist sistem ortalama on yıllık dönemlere yayılan zaman dilimlerinde kendini tekrar eden iktisadi krizler üretmiştir. Bu krizlerin topluma yüklediği sosyal ve iktisadi maliyet giderek ağırlaşmaktadır. Özellikle gelir dağılımındaki adaletsizlik, tahammül sınırlarını aşarak kendisini yaratan konvansiyonel sistemi bile tehdit eder hale gelmiştir. Bu noktada parasal ilişkilerin daha adil iktisadi sistemler üzerinden yürütülmesi ve sosyal hayatın dinamiklerinin hakkaniyetli refah paylaşımı üzerine kurgulanması zarurete dönüşmüştür. Bunun mümkün kılınması ise ancak faizli borç ilişkileri gibi gelir dağılımını olumsuz etkileyen faktörlere alternatif çözümler üretilmesi ile mümkün olmuştur. Son yıllarda bu konudaki alternatif çözümlerin sayısının artması sevindirici bir gelişmedir.

Hemen her toplumu olumsuz etkileyen mevcut finansal yapıya alternatif bir model olarak ortaya çıkan kurumlardan biride Birevim'dir. Temel iktisadi ihtiyaçların, faizsiz finansman yöntemleri ile karşılanabilmesi için tasarrufa dayalı bir model önerilmesi ile adil paylaşımın mümkün olabileceğini gösteren güçlü bir alternatif olma hedefini gerçekleştirmeye emin adımlarla ilerlemektedir. Faizsiz finans sektörünün konvansiyonel modellerin alternatifi haline gelmesi gerektiği gerçeğini misyon olarak kabul eden Birevim, vizyonunu yalnızca iktisadi faaliyetlerle sınırlamamıştır. İnsanlığın ortak değerlerine katkı sağlayabilmek adına yapılan bilimsel çalışmaları desteklemeyi kendine görev addetmiştir. Tarihin en temel meselelerinden biri olan “faiz meselesinin” yarattığı sosyal sorunlara parmak basan ve değişime öncü eserlerden

biri olma umudundaki bu eserin hazırlanmasında ve yayınlanmasında verdiği katkı ile bunu göstermek istemiştir.

Immanuel Wallerstein'nın "Bildığımız dünyanın sonuna geldik, artık yeni bir dünya kurulacak; ancak bunun iyi olup olmayacağını bilemiyorum" ifadesi ile iktisadi düzenin geleceğine dair bir değişimi haber verir. Bu kapsamlı çalışma bu öngörüğü umuda çevirebilmek adına atılmış bir adım olabileceği çabasıdır. Nihayetinde bu satırları kaleme alırken iktisat literatürüne bu konudaki en kapsamlı araştırmayı kazandırmayı amaçlayan bu eserin, "bir ilk" olacağının mutluluğunu yaşadığımı özellikle vurgulamak istiyorum. Sosyal bilimlere kayda değer bir katkı sağlayacağına inandığım bu eserin tüm okuyuculara, araştırmacılara ve bilim insanlarına hayırlı olması dileği ile; kitabın yazımında emeği geçen tüm bilim insanlarına teşekkürü bir borç biliyorum, saygılarımı sunuyorum.

MURAT ÇİFTÇİ
Birevim Y. K. Başkanı

